

Prots, N. V. "Formuvannia podatkovykh nadkhodzen mist-sevykh biudzhety v konteksti biudzhetnoi detsentralizatsii" [Formation of Tax Revenues of Local Budgets in the Context of Budget Decentralization]. *Finansovy protsir*, no. 1 (2015): 221-227. <https://ofp.cibs.ubs.edu.ua/files/1501/15pnvfpn.pdf>

Rodchenko, V. B., and Prus, Yu. I. "Vplyv reformy fiskalnoi detsentralizatsii na mistsevi biudzhety Ukrainy" [The Impact of Fiscal Decentralization Reform on Local Budgets in Ukraine]. *Sotsialna ekonomika*, vol. 51, no. 1 (2016): 59-68. <https://periodicals.karazin.ua/soceconom/article/view/7223/6718>

УДК 336.71
JEL: E40; E42

ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ ТА РИЗИКИ ЇХ ФУНКЦІОНУВАННЯ

©2021 ТРУСОВА Н. В., ЧКАН І. О.

УДК 336.71
JEL: E40; E42

Трусова Н. В., Чкан І. О. Платіжні системи в Україні та ризики їх функціонування

Метою статті є визначення основних аспектів розвитку сучасного стану електронних платіжних систем в Україні та узагальнення основних ризиків порушення їх функціонування. Проведене дослідження систематизувало інформацію щодо функціонування платіжних систем (внутрішньо-державних і міжнародних) і форм розрахунків в Україні (готівкової, безготівкової – електронної). Серед більш ніж 80 внутрішньо-державних і міжнародних платіжних систем, створених банками та небанківськими установами, Національний банк України визначає такі категорії важливості платіжних систем в Україні з метою гарантування їх безперервного та стабільного функціонування – системно важливі, соціально важливі та важливі. Визначено, що в Україні на законодавчому рівні, з урахуванням світових тенденцій, активно відбувається модернізація платіжної інфраструктури, особливо в напрямі захисту прав споживачів фінансових послуг в онлайн-просторі. Разом із появою нових технологій електронного банкінгу, можливостей урізноманітнювати продуктивний ряд дистанційних послуг виникають і нетипові для традиційної банківської діяльності загрози внутрішнього та зовнішнього характеру. Дослідженням систематизовано ключові ризики, притаманні функціонуючим платіжним системам: правовий, фінансовий (загальний комерційний ризик, ризик ліквідності, комерційний ризик), розрахунковий, операційний, системний. Визначено, що основним ризиком у банківській та небанківській сфері є операційний ризик – ризик втрати прибутку через помилки здійснення щоденних традиційних фінансових операцій. Перспективи подальших досліджень у даному напрямі полягають у пошуку та реалізації дієвих механізмів мінімізації або недопущення ризиків електронних платіжних систем.

Ключові слова: платіжна система, електронний банкінг, банківська система, дистанційне обслуговування, безпека платіжних систем.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-1-257-263>

Табл.: 2. **Бібл.:** 11.

Трусова Наталя Вікторівна – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного (просп. Богдана Хмельницького, 18, Мелітополь, 72312, Україна)

E-mail: trusova_natalya5@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9773-4534>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56606135100>

Чкан Ірина Олександрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Таврійський державний агротехнологічний університет імені Дмитра Моторного (просп. Богдана Хмельницького, 18, Мелітополь, 72312, Україна)

E-mail: iryana.chkan@tsatu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3764-8380>

UDC 336.71
JEL: E40; E42

Trusova N. V., Chkan I. O. Payment Systems in Ukraine and Risks of their Functioning

The article is aimed at defining the main aspects of the development of the current state of electronic payment systems in Ukraine and generalizing the main risks of violation of their functioning. The carried out research systematized information on the functioning of payment systems (both internal and international) and forms of payments in Ukraine (cash, non-cash – electronic). Among more than 80 domestic and international payment systems created by banks and non-bank institutions, the National Bank of Ukraine defines the following categories of importance of payment systems in Ukraine in order to ensure their continuous and stable functioning – systemically important, socially important and important. It is determined that in Ukraine at the legislative level, taking into account world trends, the payment infrastructure is being actively modernized, especially in the direction of protection of the rights of financial services consumers in the online space. Along with the advent of new technologies of electronic banking, opportunities to diversify the product range of remote services, atypical threats to traditional banking activities of both the internal and the external nature arise. The research systematizes the key risks inherent in functioning payment systems: legal, financial (total commercial risk, liquidity risk, commercial risk), settlement, operating, systemic. It is determined that the main risk in the banking and non-banking sectors is operational risk – the risk of loss of profit due to errors in the implementation of daily routine financial transactions. Prospects for further research in this direction are to find and implement effective mechanisms for minimizing or preventing risks of electronic payment systems.

Keywords: payment system, electronic banking, banking system, remote servicing, security of payment systems.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 11.

Trusova Natalia V. – D. Sc. (Economics), Professor, Professor, Department of Finance, Banking and Insurance, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University (18 Bohdana Khmelnytskoho Ave., Melitopol, 72312, Ukraine)

E-mail: trusova_natalya5@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9773-4534>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=56606135100>

Chkan Iryna O. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor, Department of Finance, Banking and Insurance, Dmytro Motornyi Tavria State Agrotechnological University (18 Bohdana Khmelnytskoho Ave., Melitopol, 72312, Ukraine)

E-mail: iryana.chkan@tsatu.edu.ua

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3764-8380>

В умовах сьогодення сучасні інститути фінансової сфери повинні бути універсальними гравцями на ринку фінансових послуг. Це має проявлятися в безперервному вдосконаленні та розширенні продуктового ряду, максимально враховуючи інтереси обох сторін – як фінансового інституту, так і їх клієнтів. Поява та швидкий розвиток ІТ-технологій і необхідність впровадження інноваційних продуктів у всіх сферах вимагає максимально активно використовувати для цього можливості Інтернет-простору. І поняття «електронні розрахунки», «електронний банкінг» все частіше стають синонімами поняття «платіжна система». Розробка, впровадження високотехнічних елементів дистанційного обслуговування значно спрощує надання банківських і небанківських послуг, дозволяючи клієнтам самостійно здійснювати велику кількість операцій з власними коштами на рахунках за умови доступу до мережі Інтернет і можливості використання електронних девайсів. Але дистанційне обслуговування при всіх перевагах, особливо за нестійких умов функціонування економіки, як і будь-яка фінансова операція, несе певні ризики, пов'язані як з шахрайськими діями, так і з політичними розбіжностями.

Комплексний процес розвитку платіжного простору в країні залежить від беззаперечної взаємодії банківської системи, уповноважених державних органів і небанківських інститутів як національного, так і міжнародного статусів. Цей процес повинен враховувати потреби та інтереси, перш за все, національного фінансового сектора. В умовах фінансово-економічної нестабільності актуальним стає формування єдиної політики з виявлення та управління ризиками при безготівкових розрахунках.

Підвищення якості надання фінансових послуг обумовлює активне дослідження питань пошуку сучасних інструментів дистанційного обслуговування з урахуванням вимог сучасних потреб суспільства та практичних досягнень світового досвіду. Разом із розвитком індустрії технологій та інновацій у фінансовій сфері виникають і нові ризики. Значні наукові здобутки з проблематики забезпечення безризикового функціонування платіжних систем висвітлюються в працях багатьох науковців і практиків, таких як Б. Адамик [1], І. Домінова [8; 10], Г. Карчева [6], С. Міщенко, Л. Примостка, О. Дзюблук та інших. Проте багато аспектів даної проблематики залишається недостатньо дослідженими, включаючи ризики, тому пошук прийомів і методів виявлення, уникнення й управління ризиками платіжних систем залишається актуальним.

Метою і завданням дослідження є визначення стану розвитку електронних платіжних систем в Україні та виявлення основних ризиків порушення їх функціонування.

Форми розрахунків і види грошей з урахуванням швидкого змінного попиту на них змінюються дуже

стрімко. Якщо в Україні, згідно із законодавством визначено дві форми грошей – готівкова (у формі грошових знаків) та безготівкова (у формі записів на рахунках у банках), то стосовно видів грошей і платіжних систем Національний банк постійно працює над адаптацією та гармонізацією законодавства України до вимог Європейського Союзу, створює умови для функціонування ринку електронних грошей. Крім того, світ все більше йде в «digital», і електронні гроші, як один з інструментів вирішення розрахункових питань, набирають популярності.

Оскільки переважна частка платежів електронними грошима здійснюється в мережі Інтернет у режимі онлайн, спеціалізовані фінансові установи, комерційні банки та підприємства створюють свої платіжні системи на основі електронних грошей, які містять набір певних правил щодо проведення платежів електронними грошима та правил захисту від шахрайства, відповідні бар'єри входу в систему, тобто вимоги щодо авторизації та підтвердження платежу, програмне забезпечення та організації, які здійснюють самі розрахунки в режимі онлайн. Як правило, діяльність таких платіжних систем узгоджуються із центральними банками або іншими органами, які регулюють платежі та розрахунки в національному або міжнародному масштабах [1, с. 71].

В Україні загальні засади функціонування платіжних систем і систем розрахунків регламентуються низкою нормативних актів, ключовими з яких є: закони України «Про Національний банк України», «Про банки і банківську діяльність», «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні», Положення про порядок емісії електронних платіжних засобів і здійснення операцій з їх використанням, Постанова правління Національного банку України «Про затвердження Положення про нагляд (оверсайт) платіжних систем та систем розрахунків в Україні»; іншими законодавчими актами України та нормативно-правовими актами Національного банку України.

У Законі України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» визначено, що «платіжна система – платіжна організація, учасники платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів». Переказ грошей в Україні здійснюється за допомогою внутрішньодержавних (платіжна система, в якій платіжна організація є резидентом та яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України) та міжнародних платіжних систем (платіжна система, в якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн та забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу) [2].

Сьогодні в Україні функціонують більше 80 внутрішньодержавних і міжнародних платіжних систем,

створених банками та небанківськими установами. Національним банком України створено дві внутрішньо-державні платіжні системи: система електронних платежів (СЕП) і Національна платіжна система «Український платіжний простір» (НПС «Простір»). На основі зарубіжного досвіду НБУ почав здійснювати оверсайт платіжних систем і систем розрахунків з метою гарантування їх безперервного та стабільного функціонування. Відповідно до статті 41 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» діяльність Національного банку з оверсайта включає визначення категорії важливості платіжних систем в Україні (системно важливі, соціально важливі та важливі платіжні системи). Критеріями визначення важливості платіжних систем є обсяги операцій і види послуг, які надаються платіжними системами (табл. 1).

них платежів та платіжну інфраструктуру України відповідно до світових тенденцій. У 2021 р. Національний банк планує активно працювати над переходом банків на міжнародний стандарт ISO 20022 (міжнародний стандарт і методологія створення описів бізнес-процесів, що супроводжуються обміном електронними фінансовими повідомленнями, проектування схем і форматів цих повідомлень), метою якого є осучаснення фінансової інфраструктури України, підвищення конкурентоспроможності фінансової сфери країни та її інтеграція зі світовими ринками, а також посилення захисту інформації.

Емісію готівкових грошей в Україні монополярно здійснює Національний банк України, і в загальній грошовій масі готівкові гроші складають лише третину. А безготівкові гроші, зокрема

Таблиця 1

Перелік платіжних систем, віднесених до категорій важливості за підсумками діяльності 2019 р.

| № з/п | Платіжна система | Платіжна організація | Країна платіжної організації |
|-------|------------------------------|--|-----------------------------------|
| 1 | Система електронних платежів | Національний банк | Україна |
| 2 | «MasterCard» | MasterCard International Incorporated | Сполучені Штати Америки |
| 3 | «Visa» | Visa International Service Association | Сполучені Штати Америки |
| 4 | «Western Union» | Western Union Financial Services, Inc. / Western Union Network (France), SAS | Сполучені Штати Америки / Франція |
| 5 | «NovaPay» | ТОВ «Пост Фінанс» | Україна |
| 6 | «Поштовий переказ» | ПАТ «Укрпошта» | Україна |
| 7 | «Фінансовий світ» | ТОВ «Українська платіжна система» | Україна |
| 8 | «MoneyGram» | MoneyGram Payment Systems, Inc | Сполучені Штати Америки |
| 9 | «City 24» | ТОВ «Фінансова компанія Фенікс» | Україна |
| 10 | «FLASHPAY» | ПАТ «Банк Фамільний» | Україна |
| 11 | «RIA» | Continental Exchange Solution, Inc | Сполучені Штати Америки |
| 12 | INTELEXPRESS | АТ «Мікрофінансова організація «Інтелекспрес» | Грузія |

Джерело: складено за даними [3].

Світовий простір є тією платформою, де всім учасникам платіжних систем дається можливість необмежено урізноманітнювати їх продуктову лінійку та оптимізувати витрати з метою максимізації фінансової вигоди. Так, у 2020 р. завдяки активній співпраці НПС «Простір» і міжнародної платіжної системи UnionPay в Україні з'явилася перша кобейджингова платіжна картка «ПРОСТІР – UnionPay International». Картка дозволяє користувачам вільно розраховуватися нею не тільки в Україні, а й за кордоном – у 178 країнах світу, у тому числі розраховуватись в Інтернеті та знімати готівку в банкоматах.

Відповідно до Стратегії розвитку фінансового сектора та розвитку платіжної інфраструктури України НБУ продовжує модернізувати Систему електрон-

ні, дозволено створювати й іншим банкам. Емісія електронних платіжних засобів у межах України проводиться виключно банками, що уклали договір з платіжною організацією платіжної системи та отримали її дозвіл на виконання цих операцій. В Законі України [2] визначено: «електронний платіжний засіб – платіжний інструмент, який надає його держателю можливість за допомогою платіжного пристрою отримати інформацію про належні держателю кошти та ініціювати їх переказ».

За I півріччя 2020 р. банками було випущено 76 млн грн електронних грошей, що на 9,4 млн грн менше порівняно з аналогічним періодом 2019 р. Проте обсяги операцій з електронними грошима збільшились за даний період на 4831 млн грн

(9770 млн грн у I півріччі 2020 р., 4939 млн грн у I півріччі 2019 р.). На теперішній час функціонують 77 млн шт. е-гаманців з електронними грошима (у I півріччі 2019 р. – 67,9 млн шт.). Максимальна сума електронних грошей, яка може зберігатися на електронному пристрої, становить 4000 грн за умови його непоповнення. На умовах поповнення – 14 000 грн, при цьому сума розрахунків за допомогою такого пристрою не може перевищувати 62 000 грн на рік [4].

Національний банк України, як головний творець платіжного простору, постійно повинен працювати над забезпеченням та вдосконаленням електронного банкінгу. Процеси глобалізації та досягнення вимог міжнародних стандартів банківської діяльності вимагають використання найновіших технічних інновацій платіжних послуг, які в більшості випадків українським законодавством чітко не врегульовані. Так, у листопаді 2020 р. було представлено новий законопроект про платіжні послуги, в якому викладені осучаснені підходи до регулювання діяльності ринку платежів та переказу коштів в Україні. Ключовим аспектом законопроекту є орієнтація на клієнта, зокрема посилення захисту прав споживачів фінансових послуг в онлайн-просторі. Зміст документа розроблений на основі сучасних вимог і враховує норми європейських регуляторних актів, зокрема Другої платіжної директиви (PSD2) та Директиви з електронних грошей (EMD).

Нове регулювання платіжного ринку передбачає такі системні зміни на ринку платіжних послуг [5]:

- ✦ введення дев'яти платіжних послуг і визначення кола їх надавачів, з яких сім є фінансовими, дві – нефінансовими;
- ✦ встановлення вимог до авторизації надавачів платіжних послуг і запровадження, зокрема, можливості здійснення діяльності малих платіжних установ зі спрощеними до них правилами їх користування. Надавачі платіжних послуг набудуть статусу фінансових установ одночасно із правом надання платіжних послуг;
- ✦ здійснення небанківськими фінансовими установами платіжних операцій без обов'язкової участі в платіжних системах;
- ✦ надання ліцензій на випуск електронних грошей та емісія платіжних карток іншими надавачами платіжних послуг, крім банків;
- ✦ визначення повноважень Національного банку щодо створення регуляторної платформи для тестування послуг, технологій та інструментів на платіжному ринку, заснованих на інноваційних технологіях, функціонування якої передбачає тісну взаємодію регулятора зі стартапами та їх потребами;
- ✦ формування підґрунтя для запровадження «відкритого банкінгу» в платіжній інфраструктурі України;

- ✦ ведення рахунків, які відкриватимуться надавачами платіжних послуг для виконання платіжних операцій, зокрема уможливлення відкриття таких рахунків небанківськими надавачами платіжних послуг;
- ✦ забезпечення умов прозорості надання платіжних послуг через розширення інформаційного поля для клієнтів;
- ✦ здійснення захисту прав користувачів з метою мінімізації кібершахрайства, незаконних дій з платіжними інструментами та засобами доступу до банківських та/або платіжних рахунків тощо;
- ✦ підвищення вимог до безпеки платіжних операцій, використання постачальниками платіжних послуг посиленої автентифікації користувачів у ризикових випадках.

Наголошуючи на тому, що сьогоденні новації Національного банку України є клієнтоорієнтованими, у найближчій перспективі планується створення електронної гривні, можливість відкривати рахунки дистанційно, підписувати документи електронним підписом, поява альтернативних видів платежів, (наприклад, з використанням QR-кодів).

При використанні технологій електронного банкінгу виникає велика кількість нових, нетипових для традиційної банківської діяльності джерел компонентів банківських ризиків. Банки та клієнти в такій ситуації опиняються незахищеними від загроз, які можуть виникнути через упровадження недостатньо надійних технологій електронного банкінгу та банківських автоматизованих систем, що їх реалізують. У зв'язку з цим прийнято виділяти три основні «системні» фактори, що обумовлюють виникнення нових джерел компонентів банківських ризиків при впровадженні систем електронного банкінгу:

- ✦ поява в банку клієнтів нового типу, які часто фактично самі відіграють роль операціоністів;
- ✦ залучення третьої сторони, зокрема провайдерів, для забезпечення формування та підтримання функціонування систем дистанційного банківського обслуговування;
- ✦ потенційна доступність банківських автоматизованих систем банків для несанкціонованого доступу та мережевих атак [6, с. 123].

Зазначимо, що значний процент Інтернет-шахрайств у банківській сфері складають маніпуляції із використанням платіжних карток і несанкціонованого переказу коштів з рахунків клієнтів, які обслуговуються за допомогою систем дистанційного обслуговування. Для протидії та уникнення цих та інших ризиків в онлайн-банкінгу розробляються та реалізуються заходи на міжнародному та національному рівнях. Так, у 2017 р. Європейським Союзом прийнята Директива Європейського Парламенту та Ради «Про боротьбу з шахрайством та підробкою безготівкових

платіжних засобів та заміною Рамкового рішення Ради 2001/413/НА», яка дозволяє виявити та застосувати правові санкції до шахраїв у будь-якій країні. Національним банком України у 2018 р. було розроблено Рекомендації для зниження ризику шахрайських операцій з питань упередження шахрайства з платіжними картками, з питань безпеки використання систем дистанційного банківського обслуговування та з питань фінансового моніторингу.

Згідно з дослідженнями, проведеними незалежною компанією KPMG [7, с. 12], частка продуктів і послуг, що реалізуються банками через цифрові канали, зростає. Так, 78% респондентів заявили, що понад чверть їхніх продуктів і послуг надається через цифрові канали, зокрема з'являються цифрові неоплатні банківські продукти, які реалізують свої продукти виключно через даний напрямок. В умовах зменшення кількості клієнтів, що утримують або знімають кошти з банківських рахунків завдяки доступності цифрового банкінгу та безготівкових платежів, необхідність фізичної присутності клієнтів при наданні банківських послуг зменшується, результатом чого є глобальний тренд закриття банківських філій.

Управління ризиком шахрайства є обліково-витратною складовою для банківських установ. Згідно з результатами опитування банків 52% з них не відстежують вартісну величину. Це надає їй другорядного значення серед здійснюваних банком операцій і применшує значущість для директорату та комітетів з управління ризиками при ухваленні рішення щодо бюджетних ресурсів та інвестицій. Крім того, 69% усіх операцій припадає на першу лінію захисту, яка управляється працівниками бізнес-підрозділів/співробітниками, що працюють безпосередньо з клієнтами; 31% всіх операцій припадає на другу лінію захисту, побудовану на принципі групової безпеки, яка здійснює нагляд за управлінням ризиками та комплаєнс-контроль бізнес-підрозділів [7, с. 15–16].

На даний момент не сформувалася єдина класифікація ризиків електронного банкінгу, однак зарубіжні та вітчизняні вчені відзначають, що до ризиків, профіль яких значно розширюється в умовах впровадження систем електронного банкінгу, доцільно відносити операційний, юридичний, стратегічний, репутаційний і ризик ліквідності. Стратегічний ризик – це ймовірність відхилення від запланованих показників за умов неадекватної оцінки доцільності впровадження тої чи іншої системи електронного банкінгу. Ризик репутації – це ймовірні в перспективі фінансові втрати, зумовлені формуванням негативною суспільною думкою про банківську установу за умов невідповідності системи електронного банкінгу вимогам ринку, незручного, складного та незрозумілого інтерфейсу системи для клієнта. Юридичний ризик – це ймовірні фінансові втрати, які зумовлені порушенням банківською установою законодавчих і

нормативних актів, що регламентують банківську діяльність через автоматизовані системи банківського обслуговування [8, с. 157–158].

Національний банк України, враховуючи зарубіжний досвід стандартів оверсайта платіжних систем, розробив методичні рекомендації з управління ризиками в платіжних системах та їх застосування банківськими та небанківськими установами. Типізація ризиків платіжних систем та їх характерні ознаки наведено в *табл. 2*.

Безперечно, дистанційне банківське обслуговування, навіть за непандемічних умов розвитку новітніх технологій (світова пандемія надала характер «складності» багатьом економічним процесам), повинно реалізовувати головну мету – максимально спрощувати клієнтам банку управління та розпорядження своїми банківськими рахунками: від перегляду по залишках на рахунках до здійснення платежів і переказів коштів за кордоном. Трендом в Інтернет-банкінгу також є розширення можливостей для отримання державних послуг без фізичного відвідування державної установи, лише за допомогою Інтернет-порталу та свого банку.

Види шахрайства з платіжними картками і з мобільним телефоном та Інтернетом переважно здійснюються за допомогою методів шахрайства під назвою «соціальна інженерія», оскільки основною метою цього методу є отримання конфіденційної інформації, що вказана на платіжній картці. Ризик шахрайства з платіжними картками є найбільш поширеним видом шахрайства в Україні сьогодні, і протягом останніх років спостерігається процес його нарощення за допомогою найпоширеніших форм шахрайства – вішинг і фішинг. Вішинг і фішинг – види шахрайства, направлені на отримання інформації про платіжну картку (номер карти, термін дії та CVV-код), яка дозволить заволодіти фінансовими ресурсами власника картки [10, с. 115–116].

21 січня 2021 р. набула чинності постанова Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення контролю за дотриманням банками вимог законодавства з питань інформаційної безпеки, кіберзахисту та електронних довірчих послуг» [11]. Цим положенням Національний банк посилює контроль за виконанням банками заходів із забезпечення кіберзахисту та інформаційної безпеки, що сприятиме вдосконаленню організації діяльності банків в умовах сучасних кіберзагроз. Для цього регулятор запроваджує новий вид контролю за банками у формах виїзних перевірок і безвиїзного нагляду, що здійснюватимуть фахівці Національного банку у сфері кіберзахисту та інформаційної безпеки.

ВИСНОВКИ

Серед основних ризиків у банківській і небанківській сферах є операційний ризик, тобто ризик втрати прибутку через помилки здійснення щоден-

Типізація ризиків платіжних систем банківських і небанківських установ

| 1. Правовий ризик | | |
|--|---|--|
| Ризик відсутності правового регулювання, зміни або непередбачуваного застосування положень законодавства, що можуть призвести до виникнення збитків платіжної організації платіжної системи та/або її учасників | | |
| 2. Фінансові ризики | | |
| 2.1. <i>Загальний комерційний ризик</i> – ризик погіршення фінансового стану платіжної організації платіжної системи в результаті зниження її доходів або збільшення видатків, унаслідок якого витрати перевищують доходи та призводять до втрат, покриття яких здійснюється за рахунок капіталу | 2.2. <i>Ризик ліквідності</i> – ризик того, що в учасника платіжної системи або іншої організації, з якою платіжна організація платіжної системи має договірні відносини, бракуватиме коштів для виконання своїх фінансових зобов'язань у платіжній системі належним чином у повному обсязі в установлений момент часу, але він зможе їх виконати в інший момент часу в майбутньому | 2.3. <i>Кредитний ризик</i> – ризик того, що учасник платіжної системи або інша організація, з якою платіжна організація платіжної системи має договірні відносини, не зможе виконати свої фінансові зобов'язання у платіжній системі в повному обсязі в установлений момент часу або в будь-який момент у майбутньому |
| 3. Розрахунковий ризик | | |
| Ризик того, що розрахунки в платіжній системі не здійснюватимуться належним чином | | |
| 4. Операційний ризик | | |
| Ризик того, що недоліки інформаційних систем або внутрішніх процесів, людські помилки, операційні збої (помилки чи затримки під час оброблення, перебої в роботі систем, недостатня пропускна спроможність), втрата або витік інформації, шахрайство або порушення в управлінні внаслідок зовнішніх подій призведуть до скорочення, погіршення або зупинення надання послуг платіжною системою | | |
| 5. Системний ризик | | |
| Ризик того, що неспроможність одного із учасників платіжної системи та/або оператора послуг платіжної інфраструктури виконати свої зобов'язання або порушення безперервності діяльності самої платіжної системи призведе до порушення діяльності учасників платіжної системи, інших установ або функціонування фінансової системи в цілому | | |

Джерело: складено за даними [9].

них традиційних фінансових операцій. Операційний ризик може створювати як недосконало функціонуюча система безпеки самої фінансової установи, так і робота третіх сторін, які залучаються для надання додаткових послуг.

Побудова архітектури платіжної системи в країні повинна будуватися на основі централізованого управління, єдиних правил і принципів здійснення розрахунків, на своєчасному виявленні слабких місць і швидкому прийнятті рішень при виявленні ризиків у здійсненні операцій. Поява різних форм дистанційного обслуговування підвищує ефективність його роботи. Разом із цим з'являється негативна сторона – вразливість платіжної системи до загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, особливо шахрайських дій з боку третіх осіб. Можна констатувати безліч переваг електронного банкінгу, але завжди актуальним є створення механізмів мінімізації або недопущення ризиків електронних платіжних систем. ■

ЛІТЕРАТУРА

- Адамик Б., Ткачук В. Платіжні системи: фундаментальні засади та перспективи трансформації. *Економічний аналіз*. 2019. Т. 29. № 3. С. 63–73. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2019.03.063>
- Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2346-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
- Оверсайт інфраструктур фінансового ринку / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/oversite> (дата звернення: 18.01.2021).
- Безготівкові розрахунки / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash> (дата звернення: 18.01.2021).
- Клієнтоорієнтованість та підвищення якості платіжних послуг – у Верховній Раді зареєстровано законопроект про платіжні послуги / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kliyantooriyentovanist-ta-pidvischennya-yakosti-platijnih-poslug--u-verhovniy-radi-zareyestrovano-zakonoprojekt-pro-platijni-poslugi>
- Карчева Г. Теоретичні та практичні аспекти управління ризиками електронного банкінгу. *Науковий вісник Полісся*. 2015. № 2. Ч. 2. С. 121–126.
- Глобальне дослідження з питань шахрайства у банківській сфері / KPMG International, 2019. URL: https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2019/11/Global_Banking_Fraud_Survey.pdf
- Домінова І. Теоретичні аспекти управління ризиками електронного банкінгу. *Причорноморські економічні студії*. 2017. Вип. 18. С. 156–162. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/18_2017/34.pdf

9. Методичні рекомендації з управління ризиками в платіжних системах. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Guidelines_risk_management_ps.pdf?v=4
10. Домінова І. Управління ризиками електронного банкінгу : дис. ...канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2018. 281 с.
11. Положення про здійснення контролю за дотриманням банками вимог законодавства з питань інформаційної безпеки, кіберзахисту та електронних довірчих послуг : затв. Постановою Правління Національного банку України від 16.01.2021 р. № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004500-21#Text>

REFERENCES

- Adamyk, B., and Tkachuk, V. "Platizhni systemy: fundamentalni zasady ta perspektyvy transformatsii" [Payment Systems: Fundamental Principles and Prospects of Transformation]. *Ekonomichnyi analiz*, vol. 29, no. 3 (2019): 63-73.
DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2019.03.063>
- "Bezhotivkovi rozrakhunky" [Cashless Payments]. Natsionalnyi bank Ukrainy. <https://bank.gov.ua/ua/payments/nocash>
- Dominova, I. "Teoretychni aspekty upravlinnia ryzykamy elektronnoho bankinhu" [Theoretical Aspects of Electronic Banking Risk Management]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, is. 18 (2017): 156-162. http://bses.in.ua/journals/2017/18_2017/34.pdf
- Dominova, I. "Upravlinnia ryzykamy elektronnoho bankinhu" [E-banking Risk Management]: *dys. ...kand. ekon. nauk : 08.00.08*, 2018.

- "Hlobalne doslidzhennia z pytan shakhraistva u bankivskii sferi" [Global Study on Banking Fraud]. KPMG International, 2019. https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/ua/pdf/2019/11/Global_Banking_Fraud_Survey.pdf
- "Kliientoorientovanist ta pidvyshchennia yakosti platizhnykh posluh – u Verkhovnii Radi zareiestrovano zakonoproiekt pro platizhni posluhy" [Customer Orientation and Improving the Quality of Payment Services – a Bill on Payment Services Has Been Registered in the Verkhovna Rada]. Natsionalnyi bank Ukrainy. <https://bank.gov.ua/ua/news/all/kliyentoorientovanist-ta-pidvischennya-yakosti-platizhnykh-posluh--u-verhovniy-radi-zareiestrovano-zakonoproiekt-pro-platizhni-posluhy>
- Karcheva, H. "Teoretychni ta praktychni aspekty upravlinnia ryzykamy elektronnoho bankinhu" [Theoretical and Practical Aspects of Electronic Banking Risk Management]. *Naukovyi visnyk Polissia*, vol. 2, no. 2 (2015): 121-126.
[Legal Act of Ukraine] (2001). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14#Text>
- [Legal Act of Ukraine] (2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0004500-21#Text>
- "Metodychni rekomendatsii z upravlinnia ryzykamy v platizhnykh systemakh" [Methodical Recommendations on Risk Management in Payment Systems]. https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Guidelines_risk_management_ps.pdf?v=4
- "Oversait infrastruktur finansovoho rynku" [Oversight of Financial Market Infrastructures]. Natsionalnyi bank Ukrainy. <https://bank.gov.ua/ua/payments/oversite>